

»...et udtryk for anstændighed i svensk retspleje.«

Med de ovenfor citerede ord afslutter Peder Wadmann sit indlæg i *Retspolitik* nr 2, marts 2004. I nr 4 henviser han atter til Sverige hvor man »tilsyneladende har en mere human retspleje end i Danmark ...«

Jeg tror vi kan lære meget af svensk retspleje, især af de skrevne regler og deres anvendelse. Om anstændigheden hos dommerne er større, tør jeg ikke udtale mig.

Det svenske justitsvæsen er meget mere åbent. Enhver kan fra rettens edb-system få detaljerede oplysninger om verserende sager. Og allerede i folkeskolen orienteres børnene om justitsvæsnet.

Åbne døre for børnene

Skolan i domstolen er en fint gennemarbejdet lærervejledning som med tilhørende elevhæfte er udgivet af *Domstolsverket*.

Med forundring og glæde læser jeg – med en henvisning til den svenske retsplejelov – på en af de første sider: »Skolelever som besöker domstolen omfattas inte av den tystnadsplikt som gäller för anställda vid tingsrätten [byretten]. (...) Det kan vara lämpligt att eleverna redan första dagen får underteckna en särskild förbindelse om tystnadsplikt. Om eleverna har undertecknat en sådan förbindelse torde det dessutom vara möjligt att låta dem närvara vid rättens överläggningar [diskussion med efterfølgende votering].«

Vejledningen foreslår at skolen afsætter to uger til besøg som indledes med nogle dage hos politi og anklagemyndighed på deres respektive arbejdspladser. Hvis skolen kun disponerer over én uge, kan tingsrätten bede repræsentanter for politi og anklager om at komme til retten.

Min søn ønskede engang at besøge Østre Landsret. Men vi nåede kun frem til en af korridorerne inden vi blev udvist med en belæring om at børn ikke har adgang. Vi var pænt klædt og havde hverken talt højlydt eller på anden måde optrådt provokerende.

Senere overværede vi i en svensk byret sager om forældremyndighed og om samvær. Et påbud om lukkede døre, som i rpl. § 453, er ganske fremmed for den svenske indstilling. Fremmed er også den tanke at konflikter om samvær skulle kunne afgøres uden almindelige retsgarantier – hvilket som bekendt sker i vore statsamter. I familieretslige sager benytter byretten normalt én juridisk dommer, tre *nämndemän* [domsmænd], en protokolfører (Ofte en *notarie*, nærmest svarende til en dansk dommerfuldmægtig) og en båndoptager.

Da parterne stredes om et påstået seksuelt overgreb, henvendte dommeren sig til min søn og foreslog ham at han, medens dette stod på, opholdt sig uden for retslokalet. Dommeren takkede min søn, da han herefter kom tilbage.

Sveriges Rikes Lag

Hvert år udkommer et imponerende ét-bindsværk på omkring 3.500 sider. Det er en lovsamling der i detaljerigdom går langt videre end tilsvarende danske lovsamlinger. For den læge læser en guldgrube af oplysninger. Men danske dommere ville måske opleve bogen som et angreb på domstolens uafhængighed.

Som dansker finder jeg det bemærkelsesværdigt at der på indbindingens inderside er trykt de eder som aflægges af vidner, parter og eksperter.

De første hundrede sider er pagineret med romertal og omhandler grundlæggende love. Her indgår fire afsnit (1) **RF Regeringsformen**, herunder bl.a. in extenso Den europæiske Menneskeretskonvention (EMK) med henvisninger til Domstolens (EMD) beslutninger. (2) **TF Tryckfrihetsförordningen**. (3) **YGL Yttrandefrihetsgrundlagen**. (4) **Domarreglerna**.

Fordelt på de følgende 1.300 sider findes 13 lovkomplekser: (1) **ÄktB Äktenskapsbalk** og (2) **FB Föräldrabalk** om hvilke *Riksdagen* har besluttet at de skal placeres forrest. Bagest er placeret (11) **BrB Brottsbalk** [Straffelov], (12) **RB Rättegångsbalk** [Retsplejelov] og (13) **UB Utsökningsbalk** [Lov om fagedforretninger].

Samlet set en rækkefølge som jeg finder smuk og logisk uangribelig.

De næste 2.000 sider er *Bihang* hvor i kronologisk orden er gengivet et meget stort antal love som anses at være af mindre betydning.

De sidste 100 sider indholder bogens registre.

Nogle fakta om svensk retsvæsen

Domstolsverket meddeler pr 1. januar 2004 følgende oplysninger hvor antallet af domstole er angivet i parentes:

Allmänna domstolar	Domare	Nämndemän	Allmänna förvaltningsdomstolar	Domare	Nämndemän
Högsta domstolen	52		Regeringsrätten	60	
varav justitieråd	15		varav justitieråd	18	
Hovrätterna (6)	431	608	Kammarrätterna (4)	242	339
Tingsrätterna (72)	667	5.278	Länsrätterna (23)	223	1.307
Notarier	520		Notarier	190	

En svensk tingsrätt er normalt kun *domför* hvis der i retssalen sidder mindst tre nämndemän. I bagatelsager med bødestraf kan en enkelt dommer dog dømme.

I straffesager hvor mindste straf er to års fængsel, *skal* der foruden én dommer deltage mindst fem nämndemän.

Hovrätten er normalt *domför* med tre juridiske dommere og to nämndemän.

Nämndemän vælges for fire år ad gangen. Til tingsrätten vælges de af kommunalbestyrelsen, til hovrätten af amtet.

Forvaltningsdomstolene sikrer efter min mening borgeren en langt større retssikkerhed i forhold til det offentlige end vi kender det i Danmark.

Domsmænd og nämndemän – lavstatus eller højstatus?

I P1's radiodokumentar *Bag voteringslokalets lukkede døre*, som jeg anmeldte i *Retspolitik* nr. 3/2004, fortæller nogle domsmænd hvordan de i Østre Landsret blev tvunget til at votere som dikteret af de juridiske dommere. Eksempelvis skete det at retsformanden dagen før en domsforhandling med bevisførelse til de tre domsmænd udleverede »en fuldt færdigskrevet dom med strafudmåling«. Da en af dem meddelte at hun herefter ikke kunne deltage i voteringen, krævede retsformanden at hun enten mødte op eller sendte en lægeattest på at hun var syg – hvilket hun *ikke* var.

Information till nämndemän er en meget instruktiv 48-siders brochure der blandtoplyser at en nämndeman har samme status som en fast dommer – og hvad dette indebærer. Jeg tror at denne brochure er et effektivt værn imod et pres som det der hævdes at forekomme i Østre Landsret.

En nämndeman skal aflægge samme ed som en juridisk dommer. Den er gengivet i brochuren, og lyder:

»Jag NN lovar och försäkrar på heder och samvete, att jag vill och skall efter mitt bästa förstånd och samvete i alla domar rätt göra, ej mindre den fattiga än den rika, och döma efter Sveriges lag och laga stadgar; aldrig lag vränga eller orätt främja för släktskap, svågerskap, vänskap, avund, illvilja eller räddhåga, ej heller för mutor och gåvor eller annan orsak, under vad sken det vara må; ej den saker göra, som saklös är, eller den saklös, saker är. Jag skall varken förr, än domen avsägas, eller sedan uppenbara dem, som till rätta gå, eller andra de rådslag rätten inom stängda dörrar håller. Detta allt vill och skall jag som en ärlig och uppriktig domare troget hålla.«

Den høje status, som Nämndemän nyder, kan måske udlæses af de følgende oplysninger.

Om domare lyder overskriften til 4. kapitel i **RB**. §§1-4 omhandler kun juridiske dommere. §§5-10 omhandler kun nämndemän. De følgende paragraffer er fælles: §11 er den oven for gengivne ed. §§12-15 omhandler inhabilitet.

Herefter følger 5. kapitel: *Om offentlighet och ordning vid domstol*. Det er i medfør af dette kapitels §5 skoleelever har mulighed for at *närvara vid rättens överläggningar*.

En nævningeinstitution som i Danmark synes overflødiggjort af den udbredte brug af nämndemän. Dog kan en person, der er tiltalt for krænkelse af **TF** eller **YGL**, kræve at der nedsættes en jury. Hvis mindre end seks af dens ni medlemmer finder tiltalte skyldig, betyder det frifindelse. Ved kvalificeret flertal skal en domstol herefter behandle sagen. Hverken denne eller en eventuel højere instans kan afsige en dom der er strengere end juryens.

Lydoptagelser i Sverige – og i Danmark

Alle forklaringer, som afgives under strafansvar, optages på bånd. Dommeren meddeler at lydoptagelse påbegyndes, orienterer om straffen for falsk forklaring og oplæser eden, som den afhørte må gentage ord for ord.

Efter domsforhandlingen får hver part udleveret en kopi af båndet. Under en eventuel ankesag kan kopien om fornødent benyttes som dokumentation. Enhver kan for 120 svenske kroner købe kopi af samme bånd. Udskrifter af båndet kan erhverves mod passende timebetaling.

Mikrofonen foran den afhørte, den højtidelige edsafleggelse og de strenge straffe for falsk forklaring antages at fremme sandfærdigheden. Kun sagens parter kan fravælge edsafleggelse. Men med mindre beviskraft til følge. Parterne kan i øvrigt kræve at skriftlige erklæringer efterfølges af afhøring under strafansvar. Det er ganske normalt.

To svenske dommere har fortalt mig at de normalt skriver deres domme alene på grundlag af skriftlige notater. Men begge fastholdt at båndoptagelser sparer

tid og giver større arbejdsro. De erkendte endvidere at det i tvivlstilfælde skete at de efter aflytning af en optagelse radikalt ændrede en næsten færdigskrevet dom.

Omkring 1980 blev det som led i et forskningsprojekt tilladt professor W. E. von Eyben og kriminolog Berl Kutchinsky at foretage lydoptagelser i Vestre Landsret og Københavns Byret.

Resultatet forekommer mig rystende. Da jeg lod en svensk universitetsjurist lytte til en optagelse fra landsretten, havde han svært ved at tro på ægtheden. Derfor fandt jeg det nødvendigt at låne ham forskningsrapporten med den ordrette gengivelse.

Det hidtil eksisterende forbud mod optagelser blev siden skærpet ved lov af 2. juni 1999. Nu er i medfør af rpl. §32 enhver lydoptagelse fra retsmøder praktisk taget udelukket. Foruden en forringelse af retssikkerheden, finder jeg at forbudet tilsidesætter princippet om offentlighed, således som det foreskrives i rpl. §28a.

Lukkede døre i Danmark

Lukkede døre i familieretslige sager hævdes at beskytte parternes privatliv. Jeg bestrider ikke at dette kan være en fordel. Men sikkert er det at lukkede døre beskytter inkompetente dommere, dårlige advokater og ukyndige eksperter imod offentlighedens indsigt. Der er for mig ingen tvivl om at den svenske åbenhed derfor bør foretrækkes.

Den der – ofte uforberedt, i choktilstand og måske berøvet en stor del af sin omgangskreds – befinder sig i en skilsmisssituation, skal med kort varsel finde en velkvalificeret advokat. Hvad gør man når danske familieretsadvokater kun procederer bag lukkede døre – hvert år i 5-6.000 sager?

I Sverige kan man, alene eller med en god ven, møde op i nærmeste byret og ved selvsyn vurdere de tilstedeværende familieretsadvokater. De advokater, jeg har oplevet i retten, talte roligt og tydeligt og forekom mig at være virkelig godt forberedt.

Jeg har kendskab til dommere som absolut ikke er deres opgave voksen. Men den part, som i Danmark bag lukkede døre mener sig dårligt behandlet har normalt ingen mulighed for at få medhold i en eventuel klagesag. Sammen med sin egen advokat har denne part imod sig dommeren, modparten og dennes advokat. Forbudet imod offentliggørelse af rettens dokumenter indbyder desuden til spredning af opdigtede historier – til uoprettelig skade for børn og modpart.

Straffesager

I svenske straffesager virker anklageren som advokat for hvem der måtte have lidt skade. Vedkommende er dog ikke udelukket fra tillige at medbringe egen advokat. *Målsägaren* [den skadelidte] bliver rutinemæssigt indkaldt til domsforhandlingen, eventuelt også til sagens forberedelse.

Dette burde sikre størst mulig retfærdighed hvad angår erstatning. Beløbet, samt eventuelt honorar til læge eller psykolog, udbetales uafhængigt af den dømtes villighed og formåen af *Brottsofferfonden*.

I straffesager – også uden personskaade – pålægges den dømte i regelen at indbetale et beløb til fonden. Dette er også tilfældet hvor der idømmes samfundstjeneste. Endog i de tilfælde hvor en voldsmand er ukendt, modtager den skadelidte erstatning.

Fra *Brottsoffermyndigheten* eller fra politiet modtager den skadelidte en brochure med alle relevante oplysninger og henvisninger.

Anstændighed i svensk retspleje?

Dansk og svensk justitsvæsen har et fællesskab i *den rene retslære*, en retsfilosofi der blev formuleret af østrigeren Hans Kelsen som ville fjerne al humanvidenskab fra juraen. Gennem Alf Ross er denne filosofi blevet dominerende i dansk jura.

Under et studieophold hos Kelsen skrev Ross afhandlingen *Theorie der Rechtsquellen*. Afhandlingen blev imidlertid underkendt i København. Derefter tog Ross til Uppsala hvor Axel Hägerström, ligeledes under indflydelse af Kelsen, havde udviklet en lignende teori. Her blev fik Ross en svensk doktorgrad.

Den realistiske retsteori, som Ross udviklede, har i mange år været dominerende i Danmark. Uagtet at den senere højesteretspræsident Jørgen Trolle – og andre – har påvist at den kan lede til helt absurdeslutninger.

Det er min opfattelse at danske domstole omgår disse problemer ved en pragmatisme der nok frembringer visse, acceptable løsninger, men også introducerer andre nok så alvorlige problemer.

Svenskerne er på mange måder mere regelbundne. Det ses tydeligt i den oven for omtalte *Sveriges Rikes Lag*. Hertil kommer at den verdenskendte professor i psykologi Arne Trankell for et halvt hundrede år siden påviste så alvorlige mangler i svensk justitsvæsen at det trods hård modstand lykkedes at få den af Kelsen og disciple forviste psykologi accepteret.

Arne Trankell og Berl Kutchinsky døde begge i en alt for ung alder. Medens eksempelvis lydoptagelser i Sverige er blevet et stadig vigtigere hjælpemiddel, har man i Danmark skærpet forbudet imod dem.

Megen uanstændighed i dansk retspleje har jeg kendskab til. Ulykkeligvis synes uanstændighed også at forekomme i svensk retspleje omend det nok her er vanskeligere at skjule den. Jeg anser mig ikke kvalificeret til at foretage en sammenligning, og henviser i stedet til de afsluttende citater.

I 1996 udkom den lille bog *Justitsvæsenet fremtidige organisering* hvor Mette Hartlev, Tim Knudsen og Per Walsøe hver har bidraget med et kapitel. Fra forordet (ved Torben Beck Jørgensen og Gunnar Gjelstrup) citerer jeg:

»Vi savner undersøgelser af, hvor meget hold der er i den offentlige kritik (...) Hvis det viser sig, at der er substantielt hold i kritikken, har vi et justitsvæsen med alvorlige problemer. (...) Tænk blot på, hvor svært det er at overbevise nogen om, at de har et problem, som de ikke selv kan se.«

Universitetslektor Göran Ravnsborg, som er kendt for at have vundet mange sager ved EMD, har tilladt mig at bringe denne vurdering: »Danska domare är några svin.«

Henri Brudzewsky, februar 2005.